

Toisenlainen kolmas sektori

Pohjoismaiden sosiaali- ja terveysjärjestöt tutkimuksen valossa

AILA-LEENA MATTHIES

Johdannoksi

Ei ole enää mikään uutinen, että kansalaisjärjestöjen ja koko kansalaisyhteiskunnan paikka on parhaillaan kovan muutoksen alla ja että niiden roolia ollaan määrittelemässä uudelleen. Näin on myös sosiaali- ja terveysjärjestöjen kohdalla (ks. esim. Suomessa Möttönen & Niemelä 2005; Särkelä & al. 2005; myös jo Julkunen 2001; Anttonen & Sipilä 2000). Muutokset liittyvät globaalilla tasolla hyvinvointivaltioiden pidempiaikaisiin toimintaedellytysten muutoksiin ja pyrkimykseen supistaa omaa tehtäväkenttäänsä. Toisaalta kansalaisjärjestöjen aseman vahvistamista pidetään itseisarvoisena demokratian uudistamisen kannalta. Konkreettisemmalla tasolla muutospaineet heijastavat poliittisen päätöksentekojärjestelmän pyrkimystä yhdenmukaistaa järjestöjen toimintaedellytyksiä Euroopassa, kuten näkyy EU:n palveludirektiivi-keskustelussa ja Raha-automaattiyhdistyksen monopolin käsittelyssä. Myös Suomessa menossa oleva kuntien palvelurakenteen muutos ilmentää samaa poliittisten järjestelmien pyrkimystä määrittellä järjestöjen asemaa uudelleen. Yhteiskunnallisesti katsoen muutospaineet puhuvat useissa länsimaissa paisuvasta uudenlaisesta huolten vyyhdistä. Siinä kieoutuvat toisiinsa huoli demokratiasta, poliittisten järjestelmien vakaudesta, palvelujen saatavuudesta, elävästä yhteisöllisestä kulttuurista ja tietysti myös yhteisten rahojen riittävydestä. Kiinnostavaa on, että lähes kaikkialla korostetaan kansalaisjärjestöjä olennaisena osana näiden ongelmien ratkaisuja (ks. jo Matthies 1994).

Vaikka kansalaisjärjestöjä koskevat paineet

muistuttavat eri maissa toisiaan, tässä artikkelissa¹ lähtökohtani on tuoda esiin järjestösektorin eroja ja erityispiirteitä eurooppalaisissa hyvinvointivaltioissa. Näkökulmana on analysoida, miltä pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden järjestöjen kuva näyttää kansainvälisessä vertailussa. Väitän, että Pohjoismailla on kansainväliseen järjestökeskusteluun paljon annettavaa nimenomaan historiansa ja nykytilanteensa vuoksi. Toisaalta Pohjoismailla on kansalaistoiminnan osalta syytä katsoa itsekriittisesti peiliin ja vallitsevien myyttien taakse.

Artikkelin aluksi kuvaan lyhyesti analyysini taustalla olevia kolmea keskeistä tutkimushanketta sekä kolmannen sektorin tutkimussuuntauksia yleensä. Tämän jälkeen täsmennän, mitä eroja järjestösektoreilla on erityyppisissä hyvinvointivaltioissa tutkimuksen valossa. Artikkelin painopisteenä on kuitenkin tarkastella laajasti, millaisen kuvan olemassa oleva tutkimus antaa Pohjoismaiden järjestösektorista. Lopuksi hahmotan keskeisiä kriittisiä piirteitä pohjoismaisista kansalaisjärjestöistä ja hyvinvointivaltioiden tavasta toimia järjestöjen kanssa. Lopuksi kokoan käsitteiksiäni siitä, millaista tutkimusta aiheesta jatkossa tarvittaisiin, myös suhteessa ajankohtaisiin muutospaineisiin erityisesti hyvinvointipalvelujen järjestämisessä.

¹Artikkeli pohjautuu Pohjoismaiden neuvoston rahoituksella vuonna 2005 tekemääni tutkimukseen "Citizens' intermediate organisations and governance of the challenges of welfare services in the Nordic societies" (Matthies 2006a; <http://www.sgw.hs-magdeburg.de/projekte/nordic>).

Taulukko 1. Kolmannen sektorin vertailevan tutkimuksen lähestymistavat

	USA-lähtöinen kolmannen sektorin tutkimus	Eurooppalainen kolmannen sektorin lähestymistapa
1. Kolmannen sektorin historiallista kehitystä ovat muovanneet	Hyväntekeväisyysjärjestöt, vapaaehtoisjärjestöt ja säätiöt; valtion ja markkinoiden epäonnistuminen synnytti tarpeen kolmannen sektorin järjestöille	Keskinäisen avun järjestelmät, osuuskunnat, kansanliikkeet ja sosiaalitalous; järjestöt edesauttoivat hyvinvointivaltion syntyä
2. Kolmannen sektorin määrittely	Perusteellinen eroavaisuus suhteessa valtioon ja markkinoihin, "riippumaton sektori"	Sektoreiden välillä ei ole selväpiirteisiä rajoja, kolmannen sektorin rakenteilla on välittävä (intermediate) luonne
3. Taloudellinen ajattelumalli	"Nonprofit" (NPO voittoa tavoittelematon, yleishyödyllinen) suhteessa markkinoihin, "non-governmental" (NGO ei-valtiollinen) suhteessa valtiolliseen sektoriin	Markkinoiden, julkisen ja moraalitalouden pluralismi: erilaiset ajattelumallit sekoittuvat ja tasapainoilevat keskenään
4. Suhde hyvinvointivaltioon	"Kansalaisyhteiskunta" julkisen sektorin oppositiona	Hyvinvoinnin sekatalous ja pluralismi
Lähteet: Matthies 2006b; Evers & Laville 2004; ks. myös Salamon 2001		

Kolmannen sektorin tutkimussuuntauksia ja kansainvälisesti vertailevia tutkimuksia

Ns. kolmannen sektorin tutkimus on yksi dynaamisimmista yhteiskuntatieteellisesti painotuneista uusista monitieteellisistä tutkimusalueista. Vaikka itse tutkimusalueen määrittelyssä ja käsitteistössä on edelleen epätasallisuksia, tutkimuksen volyymi on kasvanut maailmanlaajuisesti 1990-luvun alkupuolelta. Toki järjestöjä ja kansalaistoimintaa on tutkittu ennenkin, mutta itse tutkimusalue hahmottui vasta tuolloin kokonaisuutena ja siitä alettiin yleisesti käyttää kolmas sektori -käsitettä. Tänä aikana myös kansainvälisesti vertaileva järjestökenttien tutkimus on vahvistunut, ja vuonna 1990 perustettu kolmannen sektorin kansainvälinen tutkimusseura (ISTR) on sitä olennaisesti edistänyt. Kansainvälisesti vertaileva tutkimus ja sen taustalla oleva käsitteistö ovat vahvasti USA-lähtöistä, mistä niitä myös jatkuvasti kritisoidaan. Toisaalta tutkimusyhteisö ei ole kehittänyt parempiakaan, maailmanlaajuisesti soveltuvia käsitteitä. Adalbert Evers ja Jean-Louis Laville (2004) ovat täsmentäneet eroa yhdysvaltalaisen ja eurooppalaisen kolmannen sektorin tutkimisessa. Taulukkoon 1 olen koontanut pääpiirteet heidän tekemästään vertailusta.

Kuten taulukko 1 osoittaa, kolmannen sektorin tutkimuksessa vallitsevat suuntauksat edustavat osin jopa täysin vastakkaisia käsitteellisiä näkemyksiä ja teoreettisia oletuksia. Evers ja Lavil-

le (2004) pyrkivät osoittamaan, että monissa Euroopan maissa kansalaisjärjestöjen, yhdistysliikkeen, osuuskuntien, vapaaehtoistoiminnan ja sosiaalisten liikkeiden tutkimuksella on hyvin toisenlaiset historialliset perinteet ja käsitteelliset apparaatit kuin yhdysvaltalaisella kolmannen sektorin tutkimuksella, joka kuitenkin dominoi kansainvälistä tutkimusta. Ongelmana on, että Euroopassa tehty tutkimus on suuntautunut varsin kansallisesti, eikä sitä ole juuri voitu hyödyntää eurooppalaisissa tai kansainvälisissä vertailuissa. Eurooppalainen kolmannen sektorin tutkimus on ollut vailla omaa yhtenäistä profilia ja käsitteistöä. Niinpä Euroopassa ryhdyttiin – sekä politiikassa että tutkimuksessa – kriittikittömästi käyttämään yhdysvaltalaisia, neutraaleilta ja selkeitä kuulostavia kolmannen sektorin tai nonprofit-sektorin käsitteitä.

Kaikkein vahvimmin yhdysvaltalaisjohtoista kolmannen sektorin tutkimusta edustaa Johns Hopkins -yliopiston vuonna 1990 käynnistämä mittava tutkimushanke Comparative Non-Profit Project (CNP). Se kattaa tällä hetkellä jo yli neljäkymmentä maata, joiden kolmatta sektoria vertaillaan kvantitatiivisesti. (Ks. <http://www.jhu.edu/~cnp/research.html>.) Myös kaikki Pohjoismaat Islantia lukuun ottamatta (ks. Hrafnsdottir 2006) ovat tai ovat olleet osana CNP-hanketta. Suomalaisesta osasta CNP-tutkimuksessa on vastannut Voitto Helander Åbo Akademista (ks. esim. Helander & Sundback 1998). Lähestul-

koon kaikki tässä artikkelissa käyttämäni numeeriset tutkimustulokset perustuvat CNP-hankkeeseen, koska muuta vastaavanlaajuisista vertailuaineistoa ei ole saatavilla. Kuitenkin on muistettava, että CNP-hanke koskee koko järjestökenttää, ei vain sosiaali- ja terveysjärjestöjä, joihin artikkeliin muutoin kohdistuu. Eversin ja Lavillen johtama EMES-hanke puolestaan on pyrkinyt profiloimaan eurooppalaista tutkimuksellista lähestymistapaa ja laajentanut sitä erityisesti osuuskuntien ja sosiaalitalouden suuntaan (ks. www.EMES.net). Suomea EMES-verkostossa on edustanut mm. Pekka Pättiniemi Osuustoimintainstituutista.

Kolmantena tutkimustraditiona eurooppalaisittain voi pitää sosiaalialaan tarkemmin kohdistuvaa vapaaehtoistoiminnan tutkimusta, vaikka sillä ei olekaan yhtenäistä verkostoa (eurovol; Gaskin & Smith 1995). Suomesta tässä tutkimussuunnassa ovat viime aikoina olleet aktiivisesti mukana Marianne Nylund ja Anne Birgitta Yeung (esim. 2005). Martti Siisiäinen (2003) on puolestaan tutkinut varsinaisia vapaaehtoisyjärjestöjä kokonaisuutena Suomessa jo pitkään, viitekehysenään sosiaalisten liikkeiden sosiologinen tutkimustraditio (ks. esim. www.jyu.fi/yhtfil/kolmassektor/). Varsinkin saksankielisissä maissa kansalaistoiminnan (Bürgerschaftliches Engagement) ja vapaaehtoistoiminnan (Ehrenamt) tutkimus ja teoriankehittäminen ovat vakiintuneet kiinnostaviksi alueiksi. Niillä on käytännöllisiä yhteyksiä sellaisiin ajankohtaisiin yhteiskuntapolitiittisiin teemoihin kuin osallistuminen ja demokratia, aktivoiva työllisyyspolitiikka ja syrjäytyminen (ks. esim. Deutsche Bundestag, 2002; myös Matthies & Kauer 2004; Kauer 2006).

Kansainvälisesti vertailevassa kolmannen sektorin tutkimuksessa yksi erittäin kiinnostava osalualue on entisten sosialististen maiden kansalaisyhteiskunnan rakentumista seuraava tutkimus. Annette Zimmer ja Eckhard Priller (2004) ovat analysoineet laajan tutkijatiimin kanssa kansalaisjärjestöjä entisissä Itävalta-Unkarin maissa eli Unkarissa, Puolassa, Tšekissä, Slovakiassa, Saksassa ja Itävallassa paikantaen eurooppalaisen katolilaisaatelisen perinteen vaikutusalueita (ks. Zimmer 2004, 12). Kyseinen tutkimus edustaa asetelmaltaan USA-lähtöistä tutkimusta siinä mielessä, että sektori on määritelty puhtaasti taloudellisiin kriteereihin. Lisäksi tutkimuksessa välittyy sama tendenssimäinen valtiovastaisuus, joka on tyyppillistä kolmannen sektorin amerikkalaisvaikutteiselle

le tutkimukselle. Zimmerin ja Prillerin johtamassa tutkimuksessa käytetään esimerkiksi demokration kehittymisen indikaattorina melko yksioikoisesti sitä, missä määrin entisissä sosialistisissa maissa palvelujen järjestämisvastuu on siirtynyt pois julkiselta sektorilta kansalaisyhteiskunnalle tai yrityksille (esim. Mansfeldova 2004). Vastaavasti tutkimusta vaivaa sama väärynymärrys kuin Johns Hopkins -tutkimustakin, eli vahvan julkisen sektorin uskotaan tukahduttavan kansalaistoiminnan, mistä esimerkkinä käytetään Pohjoismaita.

Pohjoismaiden neuvoston hyvinvointitutkimuksen ohjelmassa (www.norden.org) toteutettiin vuonna 2005 kolmatta sektoria koskeva tutkimushanke nimellä ”Citizens’ intermediate organisations and governance of the challenges of welfare services in the Nordic countries” (Matthies 2006a). Hankkeen toimeksiantona oli tuottaa eurooppalaisesti vertailevasta näkökulmasta katsaus Pohjoismaiden kolmannen sektorin tutkimukseen (ks. <http://www.sgw.hs-magdeburg.de/projekte/nordic/>). Lisäksi tutkimushankkeessa tuotettiin toistaiseksi kattavin viiden Pohjoismaan kolmannen sektorin tutkimuksen bibliografia, joka on on-line-muodossa kaikkien käytettävissä EndNote-ohjelmalla. Tutkimusbibliografiaan koottiin lähes 800 tutkimusviitettä. Lisäksi kunkin maan tutkimuspartnerit² määrittivät maastaan 10–15 keskeisintä tutkimusta, joista bibliografiassa on myös englanninkieliset tiivistelmät³. Valitut keskeiset tutkimukset kustakin maasta olivat aineistonani varsinaisessa tutkimusanalyysissä. Lisäksi toteutin hankkeen vetäjänä kussakin Pohjoismaassa ryhmähaastatteluna 3–7 keskeisen tutkijan asiantuntijahaastattelun. Julkaistu tutkimusraportti sisältää varsinaisen tutkimuskatsauksen lisäksi tutkimukselliset artikkelit kustakin Pohjoismaasta sekä viiden eurooppalaisen tutkijan vertailevat artikkelit ikään kuin ulkopuolisena katseena Pohjoismaihin. Käsillä oleva artikkeli perustuu pääosin siis pohjoismaisen tutkimushankkeen tulosten analysointiin.

²Tutkimuksessa olivat mukana Steinunn Hrafnadóttir (University of Iceland), Inger Koch-Nielsen (Danish Institute for Social Research), Sissel Seim ja Bennedichte Rappana Olsen (Oslo University College), Lars Svedberg (Sköndalsinstitutet) sekä ulkopuolisina asiantuntijoina Marianne Nylund (Helsingin yliopisto) ja Adalbert Evers (University of Giessen).

³Islannin kohdalla englanninkielinen tiivistelmä tehtiin kaikista 38 tutkimuksesta.

Hyvinvointivaltioiden tyypit ja järjestöjen roolit niissä – ennen muutoksia

Jotta menossa olevaa kansalaisjärjestöjen aseman ja tehtävien yhdenmukaistavaa muutosta voisi paremmin analysoida, on syytä palata katsomaan lähtökohtatilannetta. Niin paljon kuin Gøsta Esping-Andersenin (1990) ja Stephan Leibfriedin (1992) typologisointeja onkin kritisoitu, on paremman puutteessa edelleen turvauduttava niihin, kun halutaan kuvata vielä viime vuosituhannen lopulla Euroopassa vallinneita ”hyvinvointikapitalisimin maailmoita” (Esping-Andersen 1990). Yllättävän osuvasti typologiaa voi käyttää myös kolmannen sektorin järjestöjen erilaisten funktioiden osoittamiseen. Karkeasti typologisoiden kansalaisjärjestöillä on ollut neljässä hyvinvointivaltioiden päätyypissä seuraavat pääasialliset piirteet (hyvinvointivaltiomalli, kolmannen sektorin ydinkäsite, järjestöjen keskeisin funktio):

Liberaalis-residuaalinen malli: Filantropia; lahjoituksilla ja käyttömaksuilla rahoitetut järjestöt ja säätiöt keskeisiä palvelujen tuottajia; kansalaisjärjestöinä valtion haastajia.

Korporatiivis-konservatiivinen malli: Subsidiariteetti; valtion rahoituksesta riippuvainen palvelutuottaja, heikko funktio kansalaisjärjestönä.

Fragmentaarinen latinalaisen kehän malli: Sosiaalitalous; perinteisten yhteisöjen ja kirkkojen keskeinen rooli palvelutuottajana.

Pohjoismainen universaalinen malli: Kansanliike; ensisijaisesti intressijärjestö, täydentävä ja erikoistunut palvelutuottaja. (Ks. myös Anheier 2001; Evers 2006; Schmid 1996; Matthies 2006b.)

Portugalilainen tutkija Silvia Ferreira (2006) on rakentanut kolmannen sektorin typologiaa eri maissa käyttämällä aineistona pääasiallisesti CNP-hankkeen tuottamia kvantitatiivisia tuloksia⁴. Olennaista ja uutta Ferreiran tekemässä vertailussa on, että hän tunnistaa järjestökentästä aivan uusia ”tyyppejä” lähtemällä liikkeelle järjestöjen omista piirteistä, kuten keskeisestä toiminta-alasta, rahoituslähteestä, vapaaehtoisen ja palkatun työvoiman suhteellisesta määrästä (taulukko 2).

Ferreira tunnistaa siis neljä karkeaa järjestöprofiiliin tyyppiä:

- julkisesta rahoituksesta riippuvaisen palvelutuottajan,
- kaupallisesti aktiivisen palvelutuottajan,
- kaupallisesti rahoitetun intressijärjestön (expressive) sekä
- palveluihin ja etujen ajamiseen painottuvan, heikon järjestön.

Kiinnostavia ovat myös järjestökenttien pääasialliset toiminta-alueet. Sekä Itä-Euroopan maiden että Pohjoismaiden järjestökenttä on tässä samansuuntainen. Niiden toiminta painottuu pääasiallisesti kulttuuriin, painostustoimintaan ja ympäristöasioihin (vaikuttaminen ja vapaa-aika), vasta toissijaisesti sosiaalialaan ja koulutukseen (palveluihin). Yllättävää on, että pohjoismaiset järjestöt ovatkin vertailun perusteella suhteellisen riippumattomia suorasta julkisesta rahoituksesta. Keski-Euroopan maissa järjestöt ovat puolestaan hyvinkin riippuvaisia valtiosta, koska niiden pääasiallinen toiminta on tuottaa palveluja, joita kunnat ja valtio niiltä ostavat.

Ferreiran (2006) tunnistama järjestöjen toimintaan, rahoitukseen ja työvoimaan pohjautuva järjestöjen typologia vastaa yllättävän läheisesti hyvinvointivaltioiden typologisointia, vaikka typologisointi on rakennettu eri kriteerein. Tosin Etelä-Euroopan maat ovat lähellä liberaalin mallin maita ja Itä-Euroopan maat ovat typologisoinnissa uusina mukana. Palvelujen tuotantoon painottuvat ja julkisesta rahoituksesta riippuvat järjestöt korreloivat korporatiivis-konservatiivisen keskieuropalaisen hyvinvointivaltiomallin kanssa. Mutta päinvastoin kuin yleensä on oletettu, näissä maissa esimerkiksi vapaaehtoispanoksen määrä on vähäisempi kuin Pohjoismaissa. Sekä liberaalin että pohjoismaisen mallin maissa järjestöjen rahoituksesta suuri osa tulee käyttömaksuista eli kaupallisista palveluista. Sekä Pohjoismaissa että Keski-Euroopan maissa lahjoitusten merkitys on vähäinen. Itä-Euroopassa järjestöjen työvoiman osuus koko maan työvoimasta on häviävän pieni. Korkeimmat pisteet työllistäjänä saavat ne maat, joissa järjestöjen pääasiallinen rooli on tuottaa palveluja, eli Keski-Euroopan maat. Mutta siellä vastaavasti on vähän vapaaehtoisia. Ainoastaan Pohjoismaissa ja joissakin Itä-Euroopan maissa järjestöjen keskeisin toiminta-alue on ns. vapaa-ajan toiminnot eli kulttuuri, etujärjestöt ja ympäristöjärjestöt; sosiaali-, terveys- ja koulutusala tulevat toisena. Muualla viimeksi mainitut muodostavat järjestöjen laajimman toiminta-alan.

⁴Toiminta: <http://www.jhu.edu/%7Ecnp/pdf/table301.pdf>; rahoitus: <http://www.jhu.edu/%7Ecnp/pdf/table401.pdf>; työvoima ja vapaaehtoiset: <http://www.jhu.edu/%7Ecnp/pdf/table101.pdf>.

Taulukko 2. Kolmannen sektorin toiminnan, rahoituksen ja työvoiman vertailu kehittyneissä ja transitio-
maissa, %

Mallien profiilit	Maa	Koulutus-, terveys-, sosiaali-, kehitys- ja asumisen alueet	Kulttuuri-, intressi-, ympäris- töalueet	Rahoitus			Osuus aktiiviyö- voimasta (FTE), %	Vapaa- ehtois- toimi- joiden osuus, % työ- voimasta
				Julkinen tuki	Lahjoi- tukset	Käyttö- maksut		
Tärkeää palvelu- tuottajuus ja julkinen rahoitus	Ranska	55,9	36,9	57,8	7,5	34,6	7,6	48,7
	Iso-Britannia	61,9	31,7	46,7	8,8	44,6	8,5	42,4
	Saksa	61,0	25,8	64,3	3,4	32,3	5,9	39,0
	Alankomaat	74,6	22,1	59,0	2,4	38,6	14,4	35,4
	Belgia	85,6	12,1	76,8	4,7	18,6	10,9	21,1
	Irlanti	85,0	11,9	77,2	7,0	15,8	10,4	20,2
Tärkeää palvelu- tuottajuus ja kau- palliset toiminnot	USA	78,8	14,9	30,5	12,9	56,6	9,8	35,7
	Japani	75,0	6,7	45,2	2,6	52,1	4,2	23,8
	Espanja	71,1	24,1	32,1	18,8	49,0	4,3	34,9
	Australia	66,8	27,0	31,2	6,3	62,5	6,3	30,2
	Italia	62,5	28,1	36,6	2,8	60,6	3,8	39,5
	Portugali	59,0	18,0	40,0	12,0	48,0	4,0	29,0
Keskeistä intressien edustumi- nen, kaupallinen rahoitus	Suomi	42,6	50,1	36,2	5,9	57,9	5,3	52,8
	Norja	35,5	48,1	35,0	6,9	58,1	7,2	61,1
	Ruotsi	22,6	57,8	27,8	9,1	62,3	7,1	71,8
Sektorin painoarvo heikko; palvelu- ja intressi- järjestöjä	Tšekki	42,3	45,4	39,4	14,0	46,6	2,0	35,0
	Puola	49,4	35,4	24,1	15,5	60,4	0,8	25,0
	Slovakia	33,5	49,8	21,9	23,3	54,9	0,8	25,0

Lähde: Ferreira 2006, 307

Kaiken kaikkiaan Pohjoismaiden ja Itä-Euroopan maiden järjestökenttien välille näyttää muodostuvan näillä ulottuvuuksilla verrattaessa toisiaan lähempänä olevien alueiden akseli. Vastavasti Etelä-Euroopan maat uppoavat kokonaan samaan kategoriaan liberalistisiksi tyyppiteltyjen maiden kanssa.

Ferreiran (2006) hahmottamaan taulukkoon on kuitenkin suhtauduttava hänen itsensäkin mukaan vielä varsin varovasti, onhan se ensimmäinen ja karkea yritys typologisoida eri maiden järjestösektoreita niiden kvantitatiivisten erojen avulla. Kuten usein on tuotu esiin, tässä käytetyn CNP-hankkeen tuottama kvantitatiivinen aineisto sisältää monia suuria ongelmia. Pääongelma on jo kolmannen sektorin määrittely yhden-

mukaisin kriteerein hyvin erilaisissa yhteiskunnallisissa konteksteissa. Esimerkiksi Pohjoismaista ei ole otettu lainkaan mukaan paikallisseurakuntia ja veroja keräiviä kirkkoja osana kolmatta sektoria, vaan ainoastaan kristilliset järjestöt, toisin kuin maissa, joissa kirkot eivät kerää veroja. Lisäksi on epäselvää, mitä pidetään kaupallisina tulonlähteinä ja mikä on lahjoituksia; kumpan esimerkiksi sponsorointi kuuluu? Entä mihin kuuluvat puolijulkiset varat, kuten Suomen RAY:ltä tuleva rahoitus ja eri maiden Lotto-varat? Kuitenkin CNP-hanke on tärkeä ainoana näin kattavana kvantitatiivisena tutkimuksena, jonka tietoja voi pitää ainakin suuntaa-antavina. CNP-hanke on myös ollut hyvin vastaanottavainen samalleen kritiikille ja pyrkinyt reagoimaan siihen

Taulukko 3. Kansalaisjärjestöjen osuus aktiivisesta työvoimasta (FTE)

Maa	Palkallinen työvoima, %	Vapaaehtois-toimijat, %	Yhteensä, %
Suomi	2,4	2,8	5,3
Norja	2,7	4,4	7,2
Ruotsi	1,7	5,1	7,1
Keskiarvo kehittyneissä maissa	4,7	2,7	7,4
Keskiarvo 36 maassa	2,7	1,6	4,4

Lähteet: Johns Hopkins Comparative Research (CNP), 2005, www.jhu.edu/~engp/pdf/table10.pdf; ks. myös Helander & Sundback 1998; Sivesind & al. 2002

tutkimushanke edessä. Ferreiran (2006) tarkoitus on puolestaan jatkaa typologiansa kehittämistä ja täydentää sitä muilla saatavilla olevilla aineistoilla.

Näiden esiteltyjen tietojen pohjalta voisi alustavasti yhteenvetona todeta, että järjestösektorilla on eri hyvinvointivaltioissa niin vahvasti erilaistuneet perinteiset asemat, että on vaikea kuvitella niiden muuttuvan kovin nopeasti edes hallinnollisin päätöksin. Esimerkiksi peruskysymys, ovatko järjestöt ensisijaisesti palvelutuottajia vai intressijärjestöjä, on juurtunut sosiokulttuurisesti hyvin syvälle erilaisiin yhteiskuntiin.

Yllätysten tilastoja: pohjoismaisen järjestösektorin kvantitatiivisia piirteitä

Kolmannelta sektorista Pohjoismaissa vallitsevan yleisen käsityksen ja nyt käytettävissä olevan tutkimuksen välillä on niin suuri ristiriita, että itsekkin olen joutunut muuttamaan käsityksiäni tutkimusanalyysia tehdessäni. Onhan hyvin tavallista edelleenkin ajatella jopa kansainvälisissä tutkimusjapiireissä, että Pohjoismaissa on vahvojen julkisten järjestelmien vuoksi vähän kansalaistoimintaa, vähemmän vapaaehtoistoimintaa kuin muualla ja ihmiset ovat jättäneet huolehtimisen yhä enemmän hyvinvointivaltion asiantuntijoille. CNP-hankkeen ja osin myös EMES-hankkeen kansainvälisissä vertailuissa Pohjoismaiden järjes-

tösektori näyttää kuitenkin kvantitatiivisilta ulottuvuuksiltaan seuraavalta:

- Se on määrällisesti laajempi kuin useimmissa maissa länsimaissa jopa palkatun *työvoiman määrällä* mitattuna.

- *Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen* ylittää länsimaiden keskiarvon.

- Pohjoismaat kuuluvat kymmenen parhaan joukkoon 36 maasta laskettuna palkatun ja vapaaehtoisen järjestötyövoiman *osuudella aktiivisesta väestöstä*.

- *Keskeisin toiminta-alue* muodostuu kulttuurista, urheilusta ja vapaaajasta.

- Työllistyminen yhteisötalouteen (*social economy*) ylittää EU:n keskiarvon (ks. tarkemmin Matthies 2006b, 56).

Jos pidetään mielessä, että CNP-hankkeen aineistossa ei ole mukana kirkkojen ja paikallisseurakuntien vapaaehtoistoimintaa ja työvoimavolyymia, voi olettaa, että näiden laskeminen mukaan muuttaisi kokonaiskuvaa Pohjoismaista vieläkin vahvempina kolmannen sektorin maita. Viimeistään näillä tuloksilla pitäisi myös kansainvälisessä tutkijayhteisössä saada hävitetyksi uskomus, että valtion läsnäolo karkottaa kansalaisyhteiskunnan. Ovathan siis laajimman olemassa olevan, amerikkalaisvetoisen tutkimushankkeen tulokset päinvastaisia tälle uskomukselle. Täytyy myöntää, että tulokset eivät ole vain yllättäviä, vaan myös mairittelevia Pohjoismaille: demokratian, kansalaisyhteiskunnan ja sosiaalisen pääoman indikaattorit ovat kaikkein vahvimpia Pohjoismaissa, vaikka täällä on myös laaja julkinen sektori. Kuitenkin suhtaudun edelleen varovaisesti määrällisiin vertaileviin tutkimuksiin, koska kolmannen sektorin kriteereitä saadaan tuskin koskaan täysin yhdenmukaisiksi. Taulukko 3 täsmentää käsityksen järjestöjen osuudesta työllistäjänä CNP-hankkeessa mukana olleissa kolmessa Pohjoismaassa sekä 36 maan vastaavan keskiarvon.

Myös vapaaehtoistoiminnan ja lahjoitusten eli filantrooppisen toiminnan määrää vertaileva taulukko 4 (uskonnolliset yhteisöt pois lukien) osoittaa, että Pohjoismaat ovat kymmenen aktiivisimman maan joukossa. Ruotsi sijoittuu 36 maan taulukossa toiseksi, Norja neljänneksi ja Suomi kahdeksanneksi.⁵

⁵www.jhu.edu/~engp/pdf/comptable5_dec4.pdf.

<i>Taulukko 4. Vapaaehtoistoiminta Pohjoismaissa</i>			
	Vapaaehtoistojien osuus aikuisesta kokonaisväestöstä, %	Hyvinvointialaan kohdistuvan vapaaehtoistoiminnan osuus, %	Kansalaisjärjestöjen kolme keskeisintä toiminta-aluetta laskettuna osuudella aktiivisesta työvoimasta (FTE) ¹
Tanska ²	35	12	1. Urheilu/kulttuuri 2. Asuminen/asukastoiminta 3. Sosiaalipalvelut
Islanti ³	40,3	11	1. Kulttuuri/urheilu 2. Sosiaalipalvelut 3. Humanitaarinen toiminta
Suomi ⁴	33	13 ⁶	1. Kulttuuri/urheilu 2. Kansalaistoiminta/etujärjestö 3. Sosiaalipalvelut
Norja ⁵	52	12,6 ⁷	1. Kulttuuri/urheilu 2. Sosiaalipalvelut 3. Ammatilliset järjestöt
Ruotsi ⁵	52		1. Kulttuuri/urheilu 2. Ammatilliset järjestöt 3. Sosiaalipalvelut
Keskiarvo kehittyneissä maissa	15		

¹Islannista ja Tanskasta oli saatavilla tiedot vain vapaaehtoisista, ei palkatuista toimijoista.
²Koch-Nielsen & Rosdahl 2005; myös Habermann 2001a
³Hrafnisdóttir 2005
⁴Nylynd (2000, 115) perustuen Life Condition Survey of Finstat -tilastoihin; Yeung (2002) puhuu jopa 37 %:sta; ks. myös Helander 2004. Tosin joissakin CNP-hankkeen tuloksissa luku olisi Suomessa vain 8 %.
⁵Johns Hopkins Comparative Nonprofit Project (CNP), 2005, www.jhu.edu/~cnp/pdf/table201.pdf; Jeppsson Grassman & Svedberg 1999
⁶Helander & Sivesind 2001, 61
⁷Sivesind & al. 2002, 55

EU:n rahoittama ”Third system and employment” -tutkimuksessa (Pättiniemi 2004) puolestaan on selvitetty ns. sosiaalitalouden (sosiaaliset yritykset, järjestöt ja osuuskunnat) osuutta aktiivisesta työvoimasta kussakin maassa (taulukko 5).

Siis myös sosiaalitaloudellisen työllistämisen osalta Pohjoismaat näyttävät ylittävän eurooppalaisen keskitason ainakin mainitun EMES-verkostoon kytkeytyvän tutkimuksen mukaan. Mutta varsinkin sosiaalitalouden, sosiaalisten yritysten ja (uus)osuuskuntien määrittely nimenomaan Pohjoismaissa saattaa olla vielä osittain tulkinanvaraista, koska sosiaalitalouden käsite ei ole täällä samassa määrin vakiintunut kuin esimerkiksi Ranskassa ja Etelä-Euroopan maissa. Määrittelyongelmaa hankaloittaa se, että sosiaalitalouden yhtenä erityispiirteenä pidetään juuri sen sektorirajoja ylittävää ja sekarahoitukseen perustuvaa identiteettiä. Mutta vaikka kansainvälisiä kvantitatiivisia vertailuja ei voida pitääkään absoluuttisina faktoina, niin on kai uskottava niiden aina-

<i>Taulukko 5. Työllisyys sosiaalisen talouden (social economy) yrityksissä ja organisaatioissa Euroopan unionissa vuosina 1995–1997</i>	
Maa	Osuus kansallisesta aktiivisesta työvoimasta (FTE), %
1. Alankomaat	14,69
2. Irlanti	12,57
3. Tanska	12,56
--	
6. Suomi	6,92
10. Ruotsi	5,15
EU:n keskiarvo	6,57

Lähde: Vivet & Thiry 2000, Pättiniemen (2004, 25) mukaan

kin antavan suuntaa siitä, mitä peruseroja eri maiden ja hyvinvointivaltiotyypin välillä vallitsee.

Kriittinen itsereflektio: laadullisia risti-riitoja Pohjoismaiden järjestösektorilla

Kansainvälisissä tutkimusyhteyksissä Pohjoismaiden kolmannen sektorin tutkimus muodostaa jo kutakuinkin yhtäläisen tradition tai identiteetin, vaikka yhteisiä tutkimushankkeita ei kovin paljon ole ollutkaan (paitsi Redaktionskommiteé, 1999; Jeppsson & Habermann 1999; Henriksen & Ibsen 2001; Helander & Sivesind 2001). Yksi vahva yhdistävä tekijä pohjoismaisille tutkijoille on juuri mainitun amerikkalaisvetoisen ja valtiotasaisen tutkimussuuntauksen oletusten oikominen ((Klausen & Selle 1996; Lundström 1996 & 2004, 25–; Ibsen 1996; Henriksen 1996). Vastaa-vasti kansallisilla tasoilla pohjoismaista kolmannen sektorin tutkimusta yhdistää tarve tehdä sektori ylipäänsä näkyväksi ja murtaa myös kansallisia myyttejä järjestöjen marginaalisuudesta. Lähes kaikissa Pohjoismaissa esimerkiksi hyvinvointivaltiotutkimus oli ollut melkoisen sokea kolmannen sektorin ilmiöille aina 1990-luvulle saakka (Bondesen & al. 2001; Lundström 2004; Matties 1991; Meeuwisse 1999).

Kolmannen sektorin tutkimus Pohjoismaissa on siis kyennyt osoittamaan paitsi sektorin olemassaolon ja suhteellisen vahvan määrällisen volyymin myös sen laadulliset erityispiirteet. Omasa analyysissäni pohjoismaisesta tutkimuksesta törmäsin kuitenkin siihen, että monet näistä usein toistetuista erityispiirteistä ovat jo alkaneet elää itsestään selvinä myytteinä. Kun niitä katsoo tarkemmin kansainvälisessä yhteydessä, monet väitteet alkavat tuntua vähintään ristiriitaisilta. Tiivistän nämä kummallisuudet tai haasteet seuraaviin väittämiin:

a) *”Vahtikoiran” hampaattomuus*: Tutkimukset korostavat Pohjoismaiden järjestöjen roolia hyvinvointivaltion ”vahtikoirana” ja painostus- ja etujärjestönä, ei niinkään palvelutuottajana. Mutta tutkimuksissa on viime vuosikymmeniltä tuskin lainkaan esimerkkejä tilanteista, joissa järjestöt olisivat painostaneet hyvinvointivaltiota ja olleet sen kanssa konfliktissa. Millaisissa asioissa järjestöt ”kansanliikkeinä” ovat lähteneet liikkeelle, on jäänyt tutkijoilta pitkälle huomaamatta. Evers peräsin pohjoismaisen tutkimushankeemme arviointiseminaarissa edes yhtä esimerkkiä siitä, miten kansalaisjärjestö olisi voitokkaasti taistellut jonkin ryhmän puolesta, muuttanut jotakin sosiaalipolitiikassa tai tuonut julkisuuteen tabuina pidettyjä aiheita valtion vastustuksesta huoli-

matta. Voi olla, että tällaiset tutkimukset ovat jääneet tutkimuskatsauksestamme sattumalta pois tai että vastaavat ilmiöt ovat jääneet tutkimatta – tai että niitä ei ole ollut. Sen sijaan historiallisesta järjestö- ja kansanliiketutkimuksesta sellaista varmasti löytyy, mutta tämä tutkimuskatsaus rajautui aikaan 1990-luvulta eteenpäin.

b) *Särötön yksimielisyys kansalaisjärjestöjen ja hyvinvointivaltion välillä*. Tutkimukset toistavat pohjoismaista yksimielisyyttä valtion ja kansalaisjärjestöjen kesken, vaikka toisaalta korostetaan järjestöjen etujärjestö-funktiota. Tärkein yhteinen temaattinen nimittäjä analysoimilleni pohjoismaisille kolmannen sektorin tutkimuksille oli laaja paneutuminen valtion ja järjestön suhteisiin, joihin suuri osa tutkimuksista kohdistuu. Ylälättäen lähes kaikissa tutkimuksissa paljastuu samanmielisyys siitä, että järjestöt ja julkinen sektori toimivat hyvässä yhteistyössä. Tutkimusten johtopäätöksissä korostetaan julkisten järjestelmien ja kansalaisjärjestöjen yhteistyön tärkeyttä ja laajuutta, yhteisiä tavoitteita ja yksimielisyyttä. Näin tutkimukset ovat siis osaltaan rakentamassa pohjoismaista kolmannen sektorin traditiota. Mutta kansainvälisestä näkökulmasta katsottuna suuntaus on ristiriidassa sen kanssa, että järjestöjen ensisijaisena funktiona pidetään edellä mainittua vahtikoiran roolia. Vaikka konsensushenki Pohjoismaissa on ollut olennainen kehitystekijä hyvinvointivaltiolle – verrattuna paljon repivämpiin keskustelukulttuureihin –, saattaa konsensusksen ylenpalttinen korostaminen tutkimuksissa aiheuttaa päinvastaisia epäilyjä ja muuttua epäuskottavaksi. Pohjoismaat pitävät itseään demokratian ja kansalaisvaikuttamisen edelläkävijöinä, ja myös monet indikaattorit tukevat tätä oletusta. Mutta tutkimus ei juuri paikanna voice-tyyppisten järjestöjen konkretiaa. Missä asioissa ääni on kuulunut, missä ei, jää hämäräksi. Tiivistäen tutkimus ei tuo esiin säröjä eikä erimielisyyksiä pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden ja kansalaisjärjestöjen väliltä – ja se jos mikä on äärimmäisen huolestuttavaa demokratian toimivuuden kannalta. Näin on erityisesti silloin, kun puhutaan hyvinvointiin, sen puuttumiseen, jakautumiseen ja tulevaisuuden tuottamiseen liittyvistä kysymyksistä.

c) *Kansalaisjärjestöt vailla kansalaisia*. Tutkimukset korostavat siis varsin yksimielisesti järjestöjen roolia demokraattisina kansalaisten järjestöinä, mutta suoranaista kansalaisten ääntä ja osallistumista on vaikea tunnistaa järjestöi-

hin kohdistuneesta tutkimuksesta. Osallistumistutkimukset kohdistuvat lähinnä vapaaehtoistoimijoiden osallistumisen motivaation ja volyymin tutkimukseen ja toisaalta järjestöjen jäsenistön koostumukseen. Mutta muutoin tutkimuksesta on vaikea paikantaa nimenomaan kansalaisten osallistumisen profiilia, merkitystä järjestölle, suuntautumista, vaikutusta jne. Hyvinvointipalvelujen alueella kaipaa erityisesti tietoa erilaisten uusien asiakasryhmien, marginalisoitujen kansalaisten ja sellaisten yksilöiden osallistumista, jotka eivät muuten saa ääntään kuuluville. Päinvastoin esimerkiksi Voitto Helanderin (2001) tekemä kysely erilaisille paikallisyhdistyksille osoittaa, että yhdistykset integroivatkin mieluummin vallanpitäjiä kuin tarjoavat kansalaisuuden täyttymyksen kanavia vähäväkisille. Useimmat paikallisyjärjestöt raportoivat, että heidän toimitsijoissaan tai johtokunnassaan on kunnan johtavia virkamiehiä, kunnanvaltuutettuja, kunnanhallituksen tai ainakin lautakuntien jäseniä. Näillä henkilövalinnoilla varmistetaan oletettavasti monia tärkeitä vaikutuskanavia kansalaisjärjestölle. Mutta voi myös kysyä, varmistetaanko tällä myös se, että konsensushenki säilyy ja eri mieltä oleminen tukahtuu jo paikallistasolla. Konfliktit eivät ole demokratiasakaan itsetarkoitus. Mutta ainakin jonkinlaisen moniäänisyyden ja siihen kuuluvan kaikkien heikoimpien yksilöiden osallistuvan kansalaisuuden pitäisi näkyä nimenomaan kansalaisjärjestöissä.

d) *Kansalaisjärjestöjen sukupuolisokeus tasa-arvon huippumaissa.* Sukupuolten tasa-arvoa arvos tavat tahot ympäri maailman ovat tottuneet tähyämään pohjoismaisten esimerkkien suuntaan yhteiskunnan eri aloilla. Varsinkin hyvinvointisektoria koskevissa kysymyksissä Pohjoismaita on totuttu pitämään sukupuolten tasa-arvon toteuttajana tai ainakin sen tematisoijana. Pohjoismaissa ollaan mielellään tietoisia tästä etulyöntiasemasta, vaikka myös kritiikkiä toki esitetään. Kun käsillä on hyvinvointipalvelujen alueella toimivien kansalaisjärjestöjen tutkimus Pohjoismaissa, olisi voinut olettaa, että sukupuoli aihepiirinä läpäisee lähes kaikki tutkimukset. Näin ei kuitenkaan ole. Sukupuoli näyttää lähes tyystin kadonneen kolmannen sektorin tutkimuksesta. Ainoana poikkeuksena ovat vapaaehtoistoimijoiden sukupuolijakauman ottaminen muuttujaksi tai historialliset tutkimukset naisjärjestöistä. Mutta tutkimuksissa ei esimerkiksi käsitellä kansalaisjärjestöjen kenttää sukupuolen ja vallan näkökulmasta eikä työvoimapolitiittisena sukupuolikysymyksenä.

Ei myöskään pohdita kolmannen sektorin roolia sukupuolinäkökulmasta koskien uusia palvelutuottaja-malleja, vaikka on kysymys varsin naisvaltaisen alan suuresta uudistuksesta. Myöskään järjestöjen sisäisiä sukupuolijärjestelmiä ei oikeastaan lainkaan käsitellä. Ainoana poikkeuksena ovat muutamat Ulla Habermannin tutkimukset (2001 a & b & 2005), joista hän on esittänyt yhteenvetona, että kolmannella sektorilla sukupuolten epätasa-arvo näkyy paljon selkeämmin kuin muilla yhteiskunnan kentillä. Tutkimuspoliittisesti kolmannen sektorin tutkimus myötäilee logiikkaa, jossa miehet ovat alkaneet kiinnostua aikaisemmin marginaalisena pysyneen alan tutkimuksesta siinä vaiheessa, kun siitä tuli yhteiskunnallisesti merkittävä ja osin reippaastikin rahoitettu tutkimusalue. Tätä ennen naiset olivat myös pohjoismaisella tasolla verkostoituneet mm. vapaaehtoistoiminnan tutkimuksessa (esim. Redaktionskommiteé, 1999). Kolmannen sektorin tutkijakunta koostuu edelleen sekä miehistä että naisista, mutta tutkimusaiheet jakautuvat melko selkeästi sukupuolen mukaan (vrt. Matthies 2000). Miehet ovat tutkijoina kiinnostuneet voittopuolisesti makrotasosta, kvantitatiivisista ulottuvuuksista sekä sektorin taloudellisesta ja työllistävistä merkityksestä. Naistutkijat ovat paneutuneet enemmänkin mikrotasolle, motivaatiotutkimuksiin, ja kansalaisjärjestöjen toiminnan sisältöihin ja niiden merkityksiin osallistujilleen.

Myöskään tutkimus ei kerro mitään järjestöjen tavasta käsitellä ja soveltaa tasa-arvoasioita omassa toiminnassaan, eikä järjestöjen erityisestä naisystävällisyydestä ole tutkimuksissa viitteitä. Kokonaisuutena pohjoismaisen kolmannen sektorin tutkimuksen arviointi sukupuolinäkökulmasta ei ole kovin mairittelevaa eikä vastaa lainkaan Pohjoismaista vallitsevaa kuvaa tasa-arvon toteuttajina.

e) *Kansalaisjärjestöjen erityisyyttä vaikea tunnistaa.* Koko kolmannen sektorin tutkimusboomi ja länsimaissa vallalle noussut luja usko kansalaisjärjestöihin perustuvat oletukseen kolmannen sektorin läsnä olevasta erityisyydestä (distinctiveness). Kansalaisjärjestöjen uskotaan ikään kuin automaattisesti vastaavan muita tahoja paremmin monenlaisiin polttaviin yhteiskunnallisiin haasteisiin, koska ne ovat ”toisenlaisia”: spontaanimpia, joustavampia, lähempänä kansaa ja sensitiivisempiä kansalaisten tarpeille kuin esimerkiksi kunnalliset järjestelmät. Nämä esimerkiksi juhlapuheissa, poliittisessa retoriikassa ja järjestöjen

omissa kuvauksissa toistuvat väitteet ovat kuitenkin myyttisiä uskomuksia niin kauan, kuin niitä ei empiirisesti todenneta. Tutkimus ei anna kovin tarkkaa kuvaa siitä, millä tavalla kansalaisjärjestöt poikkeavat toimintatavoiltaan olennaisesti muista sektoreista. Esimerkiksi ajatus, että vapaaehtoisjärjestöt voivat viranomaisia paremmin hoitaa asunnottomuuden ongelmaa, on yksi tällainen myytti. En siis väitä, etteivätkö järjestöt olisi parempia monessa asiassa tai että niillä olisi ehdoton etulyöntiasema, mutta tätä ei ole tutkimustietoa käyttäen vielä kovin yksiselitteisesti osoitettu.

Kansalaisjärjestöihin kohdistuvia ristiriitaisia muospaineita Pohjoismaissa

Tekemäni tutkimusanalyysin pohjalta voi siis todeta, että Pohjoismaiden kolmannen sektorin profiili hyvinvointipalveluiden alueella poikkeaa muusta Euroopasta. Olennaista on kuitenkin kysyä, kuinka pysyviä nämä ominaispiirteet voivat olla, kun sekä hyvinvointipalveluiden järjestämiseen että kansalaisjärjestöihin kohdistuu voimakkaita yhdenmukaistuspaineita Euroopassa ja globaalistikin. Mitä siis on tapahtumassa erityiselle pohjoismaiselle kansalaisjärjestön mallille suhteessa erityiseen pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon? Onko malli muuttumassa samankaltaiseksi muiden maiden kanssa? Säilyykö sosiaali- ja terveysjärjestöjen erityinen yhteiskunnallinen funktio? Tästä on syytä olla huolissaan, koska pohjoismainen kansalaisjärjestöjen malli hyvinvointivaltiossa on kaiken kaikkiaan osoittautunut menestykselliseksi ainakin siinä mielessä, että siihen sisältyy laaja vapaaehtoistoiminnan panos, se ei ole rahoituksessa riippuvainen valtiosta eivätkä kansalaiset halua muuttaa järjestöjä palvelutuottajiksi.

Tällä hetkellä kolmanteen sektoriin kohdistuvat ristipaineet tulevat monesta eri suunnasta. Esimerkiksi EU:n politiikassa kansalaisjärjestöiltä odotetaan kahta jo varsin konkreettista, mutta osin vastakkaista suuntautumista. Yhtäältä Euroopan unioni näkisi mielellään kansalaisjärjestöt tuottamassa hyvinvointipalveluja paljon nykyistä laajemmalla volyymilla ja näin osallistumassa julkisen sektorin supistamiseen. Tämän uskotaan edistävän myös todellisten palvelumarkkinoiden ja pluralismin toteutumista. Ei ole kuitenkaan missään voitu osoittaa, että kansalaisjärjes-

töjen tuottamat palvelut ovat sinänsä taloudellisesti edullisempia. Päinvastoin tutkimukset näyttävät, että keskittyminen palvelutuotantoon tekee järjestöt entistä riippuvaisemmiksi julkisesta rahoituksesta. Lisäksi useista maista kuuluu jo havaintoja, että uusliberalistisen tai ”kolmannen tien” mukaisen palvelupolitiikan ei-toivotuiksi vaikutuksiksi ovat ilmenneet tehottomuus ja lisäbyrokratia. (Lorenz 2006.) Toisaalta EU haluaisi, että kansalaisjärjestöjen poliittiset roolit ja funktiot elävän ja osallistavan kansalaisyhteiskunnan mahdollistajina olisivat nykyistä vahvempia. Kun kaikissa länsimaissa ollaan huolestuneista kansalaisten vähäisestä kiinnostuksesta puoluepolitiikkaan (erityisesti EU:n politiikkaan) ja kansalaisten vähäisistä vaikuttamismahdollisuuksista, EU on itsekin laajentanut monissa elimissään kansalaisjärjestöjen osuutta. Kansalaisten ja palvelujen käyttäjien osallistumisesta on tullut yksi keskeinen laatukriteeri ja edellytys erilaiselle hanke- rahoitukselle. EU:n vaatimuksissa on siis ristiriitaista, että kansalaisjärjestöjen odotetaan vahvistavan samanaikaisesti sekä palvelutuotantoa että kansalaisyhteiskuntarooleja. Näitä rooleja on kuitenkin vaikea yhdistää – tai ainakaan ei voida laajentaa molempia yhtä aikaa ilman huomattavaa lisärahoitusta.

Jos katsoo järjestöjen tämänhetkistä kehitysdynamiikkaa, se ei suuntaudu lainkaan EU:n toivomiin suuntiin. Esimerkiksi Siisiäisen (2003) tutkimusten mukaan uusien yhdistysten perustaminen kohdistuu aivan muualle kuin palvelutuotantoon tai yhteiskuntapoliittiseen toimintaan. Uusien yhdistysten ja osallistumisen painopisteinä ovat ennen kaikkea vapaa-aika, kulttuuri, urheilu ja yhteisöllinen hauskanpito. Kansalaisjärjestöjen ja EU:n todellisuus tuntuvat siis olevan kaukana toisistaan.

Myös kansallisella tasolla järjestöjä halutaan sitoa yhä tiukemmin julkisen sektorin kumppaniksi ja täyttämään erilaisia tehtäviä julkisen hallinnon kokonaisuudessa (esim. Suomessa Möttönen & Niemelä 2005). Tätä on kritisoitu useasta suunnasta nimenomaan siksi, että se heikentäisi kansalaisjärjestöjen autonomiaa ja riippumattomuutta tehtävää kansalaisten mielenilmaisijana (esim. Särkelä & al. 2005).

Kansalaisjärjestöjen välineellistäminen näkyy esimerkiksi siinä, että julkinen rahoitus järjestöille on yhä useammin sidottu tiettyihin tuotteisiin ja hankkeisiin. Vastaavasti yhä harvemmin julkista rahoitusta voi saada autonomisille aktivitee-

teille, jotka eivät kuulu johonkin julkisen sektorin kokonaissuunnitelmaan, puhumattakaan rahoituksesta pelkästään kriittisen toimintakulttuurin ylläpitämiseen. Rahoituksen yhteiskunnallisen ”outputin” pitää olla selvästi näkyvissä ja ennakoitavissa. Filip Wijkström (2001) puhuukin siirtymisestä subventiosta kontrahteihin.

Mutta kansalaisjärjestöjen ominaispiirteitä voi uhata myös niiden sisäinen kehitysdynamiikka. Esimerkiksi norjalainen Håkon Lorentzen (2004) on ollut varsin huolissaan kansalaisjärjestöjen toiminnan tieteellistymisestä ja ammatillistumisesta. Yhä harvemmassa ovat autenttiset kansalais-toiminnan muodot, joita ei ole pantu pystyyn jonkin tutkimushankkeen, oppilaitoksen tai yhteistyöverkoston kehittämistoimintana. Toisaalta myös kaupallistuminen ja konsumerismi ovat jo lyöneet itsensä läpi järjestöjen toiminnassa, jäsenhankinnassa ja julkisuuskuvaan. Jäsenyydestä jossakin järjestössä on tullut Lorentzenin (2004) mielestä spekulatiivista ”sijoitusta”, jonka odotetaan olevan kannattavaa, hankintaa, jolle odotetaan vastinetta.

Ei vain tuotteiden kaupallistuminen vaan myös kansalaisjärjestöjen oman toimintakulttuurin alistaminen markkinatyypiselle johtamiskulttuurille muuttaa ehkä kuitenkin kaikkein voimakkaimmin kansalaisjärjestöjä tällä hetkellä. Tämä näkyy Pohjoismaissaakin eri alojen kansalaisjärjestöissä. Mutta esimerkiksi Itä-Euroopan entisissä sosialistisissa maissa New Public Management -suuntaus on muuttunut suoranaiseksi käsittepariksi ”Non-profit”-järjestöille. Järjestötoimitsijoille suunnattu koulutus näissä maissa tuntuu olevan vahvasti ekonomistien käsissä. Voikin kuvitella, että managerimainen järjestöjohtaminen ja kansalais-toiminnan markkinoistaminen löytävät helposti jalansijaa sieltä, mistä muut kansalaistoiminnan traditiot puuttuvat ja missä ollaan pitkälle ulkomaisen rahoitusohjauksen varassa. (Ks. esim. Zimmer & Priller 2004.) Pohjoismaissa kuitenkin järjestöjen omat toimintatraditiot ovat vielä olemassa ja muutos kohti markkina-ajattelua on hitaampaa. Oltiinpa ekonomisen rationaliteetin ylivallasta ideologisesti mitä mieltä tahansa, on selvää, että se yhdenmukaistaa eri sektoreita ja heikentää siten kolmannen sektorin oletettuja toiminnallisia erityispiirteitä. Toinen ekonomistisen toimintamallin haitta kansalaistoiminnassa on, että se jättää pakostakin yhä vähemmän tilaa uusille marginaaliryhmille ja syrjäytyneiden ihmisten omille spontaanimmille toimintakulttuu-

reille. Nämä kykenevät vain harvoin täyttämään tavoitteellisen ja tehokkaan organisaation kriteerit, eikä niihin sisälly lupausta ”kannattavista” jäsenyyksistä tai investoinneista. Kolmannen sektorin järjestöihin kohdistuvat haasteet voi tiivistää funktionaaliseksi, demokraattiseksi ja rahoitusohjaukselliseksi ongelmiksi.

Pohjoismaiden kansalaisjärjestöjen tulevaisuuden näkymiä voi tiivistäen arvioida seuraavasti vertaamalla kokemuksiin muista Euroopan maista:

- Pohjoismaissa vallinnut työnjako sektoreiden kesken on eri mittareilla mitattuna yksi menestyvimmistä sekatalouden (welfare mixin) malleista, jonka radikaalille muuttamiselle ei ainakaan tutkimuksista löydy perusteita.

- Järjestöjen suuntautuminen palvelujen tuottamiseen sitoo niitä rahoitusriippuvuuteen valtiosta ja heikentää kansalaisjärjestöpohjaista sosiaalista pääomaa (vrt. esim. entinen Itä-Saksa).

- Odotus uusien järjestöjen kyvystä lisätä perinteistä vapaaehtoistoimintaa palveluissa on epärealistista, mutta keskinäiseen vaihtotalouteen perustuva kansalaisten oma harmaa talous kukoistaa (esim. Itä-Eurooppa).

- Yleishyödyllisiin järjestöihin voidaan yhdistää New Public Management -tyyppistä johtamista, mutta New Public Management -ajatteluun on lähes mahdoton yhdistää järjestöjen kansalaisyhteiskunnallisia funktioita (esim. Itä-Eurooppa).

- Sosiaalisten ongelmien hoidossa pisteittäiset hankkeet ovat heikompia välineitä kuin ongelmien ehkäisy tasavertaisilla kattavilla palveluilla (Saksa, Etelä-Eurooppa).

Sokea kilpailutus vs. tietoyhteiskunnan refleksiivinen hyvinvoinnin sekatalous

Lopuksi tiivistän oman visioni siitä, miten hyvinvointipalvelujen tarjoamisessa voisi parhaimmillaan soveltaa sekatalouden mallia. Vision taustalla on mainittujen tutkimusten lisäksi kokemukseni palvelujen kilpailuttamisen seurauksista varsinkin itäisen Saksan alueella. Nimitän sitä *sokean kilpailun malliksi*.

Sokea kilpailun rakenteelliset haitat ovat seuraavat:

- Hallinta (governance) yhdenmukaistaa sektoreiden ja järjestöjen erityispiirteitä.

- Kaikki tuottajat kilpailevat samoilla markkinoilla samoilla tuotteilla samoista kohteista.

- Kaikkien tarjoajien kalleimpia työvoima-

resursseja tuhlaantuu jatkuvien ”urakkatarjousten” tekemiseen, mutta vain yksi voi saada hankkeen (inefficiency).

– Palvelukokonaisuudet pirstoutuvat, vastuu katoaa ja huolenpitoketjun väliin jääminen aiheuttaa ongelmia.

– Moniammatillinen ja poikki-institutionaalinen yhteistyö on mahdotonta, koska kaikki ovat periaatteessa kilpailijoita, eivätkä voi siksi jakaa tietoja, ideoita eikä kokemuksia.

– Järjestöjen monipuolisuus ja demokraattiset funktiot kuihtuvat.

– Vapaehtoistoiminta karsiutuu.

– Palvelutarjonta suuntautuu sinne, mistä saa korkeimman katteen (esim. laitoshoidon korostuminen). Asiakkaan ongelmien ratkaiseminen merkitsee periaatteessa rahoituksen loppumista, siksi kannattaa pitää kiinni asiakkaista ja tehdä heistä avuttomia.

Mainituista haitoista huolimatta hyvinvoinnin sekatalouden malli sinänsä sisältää useita hyviä elementtejä, eikä sitä kannata edellä mainittujen ei-toivottujen vaikutusten vuoksi heittää kokonaan romukoppaan. Sen sijaan on katsottava kansallisesti ja paikallistasolla huolellisesti, miten mainitut kehityspiirteet voidaan välttää. Miten luoda sellainen yhteistoimintamalli, joka saa kunkin sektorin parhaat puolet esiin ja sopivimpaan käyttöön? Kutsun tätä mallia nimellä *tietoyhteiskunnan refleksiivinen hyvinvoinnin sekatalous*:

– Hallinnan mallina on kilpailuttamisen asemesta avoimesti neuvotteleva tietoon perustuva prosessi.

– Lähtökohtana on tiedontuotanto eri tarjoajien vahvuuksista ja erityispiirteistä.

– Työnjako pohjautuu kunkin tarjoajan erityispiirteiden hyödyntämiseen ja kehittämiseen.

– Paikallisten palvelutarpeiden kokonaisuutta ja kaikkien toimijoiden erilaisia vahvuuksia sovitetaan prosessissa yhteen pirstaleisen urakoinnin asemesta.

– Itseisarvoisena tavoitteena on järjestöjen monipuolisten funktioiden säilyminen, ei kutistaminen palvelutuottajaksi.

– Kansalaisten paikallista osallistumiskulttuuria vahvistetaan palvelujärjestelmän ongelmien ja uusien tarpeiden jatkuvaksi päivittämiseksi.

– Uusintamista ja innovaatioita varmistetaan tekemällä tilaa uusille liikkeille ja (marginaaliryhmienkin) äänille.

Tämänkaltaista mallia on pienimuotoisesti voi-

tu soveltaa esimerkiksi Euroopan sosiaalirahaston LOS:n (Lokales Kapital für Soziale Zwecke) hankerahoituksen jakamisessa lähiöiden tasolla Saksassa (ks. myös Evers & al. 2006). Vaikka malli ei vielä aivan ihanteellisesti toteudukaan, siinä on kuitenkin voitu lähteä eräänlaisesta puhtaan pöydän neuvottelutilanteesta, jossa ei ideologisesti vastusteta, puolusteta tai ajeta mitään, vaan yhteisessä arvioinnissa katsotaan, mitä alueella oikeasti tarvitaan ja mikä taho siihen parhaiten pystyy. Itse näen, että tämänkaltaisen utopia palvelujen hallinnoimisen mallista tuottaa sivutuotteena myös uudenlaista osallistumista ja palvelujen demokratisoitumista paikallistasolla.

Kansalaisjärjestöjen ja hyvinvointipalvelujen tutkimustarpeista

Edellä kuvattu tietoyhteiskunnan refleksiivinen hyvinvoinnin sekatalous edellyttää myös kolmannen sektorin tutkimukselta olennaista tutkimusprofiilin muutosta. Ensinnäkin tarvitaan nykyisten makrotason kehityslinjojen tutkimuksen ohella myös entistä sensitiivisempää kansalaistoiminnan ja -järjestöjen mikrotason toimintojen ja erityispiirteiden tutkimusta. Toiseksi tutkimusta tulisi kohdistaa järjestöjen ”ulkosuhteiden” lisäksi myös järjestöjen sisäisten suhteiden, valta- ja sukupuolirakenteiden tutkimukseen. Erityisen kiinnostavaa on, miten järjestöjen sisällä erilaiset eettiset ja ekonomiset intressit välittyvät eteenpäin ja limittyvät toisiinsa. Varsinkin suomalaisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kohdalla olisi olennaista tutkimuksen keinoin tunnistaa ja analysoida mahdollisia konflikteja järjestöjen sisä- ja ulkosuhteissa, kun nykyinen tutkimus on paikoitellen jumiutunut hyvinvointivaltiollisen konsensuksen toisteluun.

Menossa olevan palvelujärjestelmän rakenneuutoksen, mutta myös koko hyvinvointipalvelujen tulevaisuuden kannalta seuraavat tutkimuskysymykset ovat mielestäni olennaisia:

– Mitkä yhteiskunnalliset funktiot ja palvelut hoituvat parhaiten kansalaisjärjestöjen erityisiä piirteitä hyödyntäen eli ns. kolmannella sektorilla?

– Mihin palveluiden osa-alueisiin ja tarpeisiin markkinamuotoiset toimintamallit soveltuvat parhaiten erityispiirteidensä pohjalta?

– Mitkä hyvinvointipalvelut, toimintakulttuu-

rit ja inhimilliset huolenpidon tarpeet on syytä jättää kilpailuttamisen ulkopuolelle julkiseen vastuuseen mm. tasavertaisuuden ja läpinäkyvyyden vuoksi?

Hyvinvointipalvelujen järjestäminen ja kansalaisjärjestöjen roolit ovat meneillään olevassa uusliberalistisessa uudistuspolitiikassa kytketty uudella tavalla yhteen. Vaikka kehityksen pe-

TIIVISTELMÄ

Aila-Leena Matthies: Toisenlainen kolmas sektori. Pohjoismaiden sosiaali- ja terveysjärjestöt tutkimuksen valossa

Kolmannelta sektorista on sosiaalialalla puhuttu jo jonkin aikaa, ja se on ottanut käsitteellisen paikkansa hyvinvointipolitiikan uudissanastossa. Myös tutkimuksellisesti voidaan puhua kolmannen sektorin boomista kymmenen viimeksi kuluneen vuoden ajalta. Mutta mitä tietoa tutkimukset ovat tuoneet julkisen, markkinoiden ja kotitalouksien välisestä organisaatioiden kentästä? Kun erilaisissa hyvinvointivaltioissa puhutaan järjestöistä tai kolmannelta sektorista, puhutaan edelleen varsin erilaisista ilmiöistä, vaikka kansalaisjärjestöjen muutospainee eri hyvinvointivaltioissa muistuttavat yhä enemmän toisiaan.

Tässä artikkelissa tuon esiin keskeisiä tuloksia tutkimusanalyysistä, joka koski kolmatta sektoria Pohjoismaissa. Artikkelin kytkeytyy teoreettisesti kansainvälisesti vertailevan kolmannen sektorin tutkimustraditioon ja valottaa pohjoismaisen tutkimuksen profiilia sen yhteydessä. Toiseksi tutkimusanalyysi lähestyy järjestökenttää hyvinvointipalvelujen ajankohtaisesta näkökulmasta. Pohjoismaiden ministerineuvoston hyvinvointiohjelman rahoituksella tehdyssä tutkimuksessa koottiin yhteensä n. 800 kolmannen sektorin tutkimusta kaikista viidestä Pohjoismaasta, ja ne julkaistiin sähköisenä bibliografiana (www.sgw.hs-magdeburg.de/projekte/nordic/). Yksityiskohtaisempaan analyysiin valittiin kustakin maasta 10–15 keskeisintä tutkimusta. Lisäksi jokaisessa maassa suoritettiin alan tutkijoiden asiantuntijahaastattelut ryhmähaastatteluna.

Pitkälle amerikkalaisen käsittekehikon hallitsemassa kolmannen sektorin kansainvälisessä tutkimuksessa pohjoismaisesta kolmannelta sektorista vallitsee edelleen myyttisiä väärinymmärryksiä. Niissä oletetaan, että vahvojen julkisten rakenteiden rinnalla ei voisi olla merkittäviä kansalaisjärjestöjä. Tällaiset oletukset ovat tulleet lukuisissa tutkimuksissa kumotuksi jo pelkästään pohjoismaisen kolmannen sektorin määrällisillä

russuuntaa ei ole helppo muuttaa, sen toteuttamisen tapaa voi kehittää kriittisesti esimerkiksi käyttämällä arvioinnissa kuvaamiani sokean kilpailuttamisen ja tietoon perustuvan refleksiivisen hyvinvoinnin sekatalouden malleja. Jälkimmäinen voi mielestäni jopa uudistaa ja vahvistaa pohjoismaisen yhteiskuntamallin menestyksellisiä piirteitä.

ulottuvuuksilla. Järjestöjen aktiivisuus, työllistävyys ja vapaaehtoistoiminta ovat Pohjoismaissa laajempia kuin useimmissa muissa läntisissä teollisuusmaissa. Yllättäviä ovat kuitenkin myös pohjoismaisen järjestökentän laadulliset erityispiirteet, joita voidaan ainakin osin selittää pohjoismaisten hyvinvointiyhteiskuntien rakenteilla. Kansalaistoiminta ei kohdistu ensisijaisesti sosiaali- ja terveyspalveluihin, vaan vapaa-aikaan, kulttuuriin ja urheiluun sekä etujärjestötoimintaan. Vastavasti maissa, joissa järjestöt keskittyvät palvelujen tuotamiseen, järjestöillä ei ole kansalaisjärjestöjen identiteettiä eikä juuri vapaaehtoistoimintaa. Pohjoismaiset järjestöt ovat näistä syistä vähemmän riippuvaisia julkisesta taloudellisesta tuesta kuin useimmissa muissa maissa.

Pohjoismaisen tutkimus on myös itse luonut kolmannelta sektoristaan myyntejä, joita voi tarkastella tutkimusanalyysin pohjalta kriittisesti. Tutkimuksessa korostetaan järjestöjen roolia hyvinvointivaltion ”vahtikoirana”, mutta tämä koira ei juuri hauku eikä pure. Tutkimukset eivät kerro konflikteista, vaan toistavat yksimielisyyttä valtion ja kansalaisyhteiskunnan kesken. Demokraattista kansalaisjärjestöroolia pidetään tärkeänä piirteenä, mutta kansalaisten ääntä ja osallistumista on vaikea tutkimuksista tunnustaa. Järjestöjen sosiaalisen integraation merkitystä voi epäillä, jos jo paikallistasolla yhdistykset integroivat tärkeisiin tehtäviin mieluummin vallanpitäjiä ja eliittiä kuin varsinaisia kohderyhmiään. Myös mielikuva kolmannen sektorin positiivisista erityispiirteistä (esim. yhteisöllisyys, joustavuus) jää tutkimuksellisesti osoittamatta, vaikka niihin vedotaan vahvasti mm. perusteluna järjestöjen roolille palvelutuottajina. Erityisen silmiinpistävää on pohjoismaisen kolmannen sektorin lähes täydellinen sukupuolisokeus, kun on kysymys sosiaali- ja terveysalan järjestöistä tasa-arvon malliyhteiskunnissa. Voisikin väittää, että kansalaisjärjestöjen tutkimus sosiaali- ja terveysalalla on vasta alullaan ja vaatisi nykyisessä sosiaalipoliittisessa tilanteessa aivan uusia lähestymistapoja.

KIRJALLISUUS

ANHEIER, HELMUT K.: Der Dritte Sektor in Europa: Wachstum und Strukturwandel. S. 57–74. In: Priller, Eckhard & Zimmer, Annette (Hrsg.): Der dritte Sektor international: mehr Markt – weniger

Staat? Berlin: Edition Stigma, 2001
ANTTONEN, ANNELI & SIPLÄ, JORMA: Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Vastapaino, 2000
BONDESEN, PETER & HENRIKSEN, LARS SKOV & JOERGENSEN, ANJA: Filantropi, selvhuelp og interesse-

- organisering. Frivillige organisationer i dansk socialpolitik 1849–1990'erne. Odense Universitetsforlag, 2001
- Deutsche Bundestag: Bürgerschaftliches Engagement: auf dem Weg in eine zukunftsfähige Bürgergesellschaft. Bericht der Enquete-Kommission. Drucksache 14/8900, 2002 <http://dip.bundestag.de/btd/14/089/1408900.pdf>
- ESPING-ANDERSEN, GØSTA: The three worlds of capitalism. Cambridge: Polity Press, 1990
- EVERS, ADALBERT: Third Sector Organisations and Welfare Services. How helpful are the Debates on Welfare Regimes and a European Social Model? P. 371–384. In: Matthies, Aila-Leena (ed.): Nordic civic society organisations and the future of welfare services. A model for Europe? TemaNord 2006: 517. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2006
- EVERS, ADALBERT & LAVILLE, JEAN-LOUIS: The Third Sector in Europe. Cornwall: Edward Elgar Publishing Limited, 2004
- EVERS, ADALBERT & SCHULTZ, ANDREAS D. & WIESNER, CLAUDIA: Local policy networks in the programme Social City – a case in point for new forms of governance in the field of local social work and urban planning. European Journal of Social Work 9 (2006): 2, 183–200
- FERREIRA, SILVIA: The South European and the Nordic welfare and third sector regimes – how far were we from each other? P. 299–323. In: Matthies, Aila-Leena (ed.): Nordic civic society organisations and the future of welfare services. A model for Europe? TemaNord 2006: 517. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2006
- GASKIN, K. & SMITH, J. DAVIS: A new civic Europe. UK: Volunteer Centre, 1995
- HABERMANN, ULLA: En postmoderne helgen? – Om motiver til frivillighed. Lund Dissertation in social work. Lund: Lund Universitet, 2001. 2001a
- HABERMANN, ULLA: En nordisk frivillighed? Om motiver til frivillighed i fem nordiske lande. S. 87–106. I: Henriksen, Lars Skov & Ibsen, Bjarne (red.): Frivillighedens udfordringer – nordisk forskning om frivilligt arbejde of frivillige organisationer. Odense: Odense Universitetsforlag, 2001. 2001b
- HABERMANN, ULLA: Volunteering in Denmark with a focus upon the social field. Paper presented in the European workshop of the research project Citizens' intermediate organisations and governance of the challenges of welfare services in Nordic societies. Magdeburg, 24–25 November 2005
- HELANDER, VOITTO: Paikallisyhdistykset lähikuvassa: yhteydet, rakenne ja toiminta. Helsinki: Sosiaalija terveysturvan keskusliitto ry., 2001
- HELANDER, VOITTO: Paikallisyhdistykset kunta-areenalla. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 45. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 2004
- HELANDER, VOITTO & SIVESIND, KARL HENRIK: Frivilligsektornas betydelse i Norden. S. 49–65. I: Henriksen, Lars Skov & Ibsen, Bjarne (red.): Frivillighedens udfordringer – nordisk forskning om frivilligt arbejde of frivillige organisationer. Odense: Odense Universitetsforlag, 2001
- HELANDER, VOITTO & SUNDBACK, SUSAN: Defining the Nonprofit Sector; Finland. Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project. Johns Hopkins University. Institute for Policy Studies. Working Paper Number 34. Baltimore 1998
- HENRIKSEN, LARS SKOV: Voluntary organisations and local government: lessons from a Danish case study. *Voluntas* 7 (1996): 2, 177–194
- HENRIKSEN, LARS SKOV & IBSEN, BJARNE (red.): Frivilligheds udfordringer. Nordisk forskning om frivilligt arbejde of frivillige organisationer. Odense: Odense Universitetsforlag, 2001
- HRAFNSDÓTTIR, STEINUNN: The Icelandic Voluntary Sector: Development and Research. University of Iceland. Faculty of Social Sciences. Paper presented at the First European Conference EMES – ISTR. Concepts of the third-sector. Paris, 27–29 May 2005
- HRAFNSDÓTTIR, STEINUNN: The Icelandic Voluntary Sector: Development of Research. P. 194–210. In: Matthies, Aila-Leena (ed.): Nordic civic society organisations and the future of welfare services. A model for Europe? TemaNord 2006: 517. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2006
- IBSEN, BJARNE: Changes in local voluntary associations in Denmark. *Voluntas* 7 (1996): 2, 160–176
- JEPSSON GRASSMAN, EVA & HABERMANN, ULLA: Ideologie og kritisk udsyn – femten års nordisk forskning i frivilligt arbejde. S. 37–50. Redaktionskomitee: Alström, Annika & Buch, Ulla-Britta & Habermann, Ulla & Nylund, Marianne & Olsen, Benedicte R. & Sigurdaarsdóttir, Sigurveig H. (red.): Frivilligt arbete, forskning och förmedling – en nordisk konferens i Reykjavik augusti 1998. NOPUS-rapport 1999: 13. Göteborg 1999
- JEPSSON GRASSMAN, EVA & SVEDBERG, LARS: Medborgarskapets gestaltningar. Insatser i och utanför föreningslivet. S. 121–180. I: Amnå, Erik (red.): Civiilsamhället. Demokratitredningens forskarvolym VIII. Statens offentliga utredningar SOU 1999: 84. Stockholm 1999
- JOHNS HOPKINS UNIVERSITY COMPARATIVE NONPROFIT SECTOR PROJECT. <http://www.jhu.edu/~cnp/research.html>
- JULKUNEN, RAIJA: Suunnanmuutos. Tampere: Vastapaino, 2001
- KAUER, THOMAS: Vom Klienten zum Bürger. Ein Unterstützungsmo­dellansatz der Sozialen Arbeit und der Gemeinwesenökonomie für benachteiligte ostdeutsche Stadtteile. Dissertation. Martin-Luther-Universität, Halle-Wittenberg, Erziehungswissenschaftliche Fakultät, 2006
- KLAUSEN, KURT KLAUDI & SELLE, PER: The Third Sector in Scandinavia. *Voluntas* 7 (1996): 2, 99–122
- KOCH-NIELSEN, INGER & ROSDAHL, DAVID: Frivilligt arbejde, pengegaver og uformelle hjaelpeaktiviteter i den danske befolkning. Frivillighedsundersøgelsen. Socialforskningsinstituttet, 2005. www.sfi.dk/arbejdpapirer
- LEIBFRIED, STEPHAN: Towards a European welfare state? Working Papers. University of Bremen, Center for

- Social Policy Research, 1992
- LORENTZEN, HÅKON: Felleskapets fundament. Sivilsamfunnet og individualismen. Oslo: Pax Forlag A/S, 2004
- LORENZ, WALTER: Transformation of Social Work Profession and the Age of Neo-liberalism. Julkaisematon esitelmä kongressissa Bielefeldissä 12.10.2006
- LUNDSTRÖM, TOMMY: The state and voluntary work in Sweden. *Voluntas* 7 (1996): 2, 123–146
- LUNDSTRÖM, TOMMY: Teorier om frivilligt socialt arbete. En diskussion om forskningens läge och organisationernas framtid. Sköndalsinstitutets skriftserie nr 22. Stockholm 2004
- MANSFELDOVA, Z. & NALECZ, S. & PRILLER, E. & ZIMMER, A.: Civil Society in Transition: Civic Engagement and Nonprofit Organisations in Central and Eastern Europe after 1989. P. 99–119. In: Zimmer, Annette & Priller, Eckhard (eds): *Future of Civic Society. Making Central European Nonprofit-Organisations Work*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 2004
- MATTHIES, AILA-LEENA (toim.): Valtion varjossa. Katsaus epävirallisen sektorin tutkimukseen. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 1991
- MATTHIES, AILA-LEENA: Subsidiarität auf dem Kopf? Der Stellenwert des freiwilligen Sektors im Kontext Finnischer Sozialpolitik. *Journal für Sozialforschung* 34 (1994): 2, 173–195
- MATTHIES, AILA-LEENA: The Need for Plurality and the Finnish Third Sector Research. P. 207–220. In: Siisiäinen, Martti & Kinnunen, Petri & Hietanen, Elina (eds): *The Third Sector in Finland: Review to Research of the Finnish Third Sector*. Helsinki: Finnish Federation for Social Welfare and Health, 2000
- MATTHIES, AILA-LEENA (ed.): Nordic civic society organisations and the future of welfare services. A model for Europe? *TemaNord* 2006: 517. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2006a
- MATTHIES, AILA-LEENA: Report of "the state of knowledge" -project of third sector in the area of welfare services in Nordic countries. P. 13–156. In: Matthies, Aila-Leena (ed.): *Nordic civic society organisations and the future of welfare services. A model for Europe?* *TemaNord* 2006: 517. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2006b
- MATTHIES, AILA-LEENA & KAUER, KATLEEN (Hrsg.): *Wiege des Sozialen Kapitals. Bürgerengagement und lokale Ökonomie in einem ostdeutschen Stadtteil*. Bielefeld: Kleine Verlag, 2004
- MEEUWISSE, ANNA: Debatten om välfärdsstaten och det civila samhället. Working papers No 11. Stockholm: Sköndalsinstitutet, 1999
- MÖTTÖNEN, SAKARI & NIEMELÄ, JORMA: Kunta ja kolmas sektori. Yhteistyön uudet muodot. Jyväskylä: PS-Kustannus, 2005
- NYLUND, MARIANNE: Varieties of Mutual Support and Voluntary Action. A Study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers. Diss. The Finnish Federation for Social Welfare and Health. Tampere: Vastapaino, 2000
- NYLUND, MARIANNE & YEUNG, ANNE BIRGITTA: *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus*. Tampere: Vastapaino, 2005
- PÄTTINIEMI, PEKKA: Mitä on yhteisötalous? Teoksessa: Grönberg, Ville (toim.): *Yhteisötalous ja sosiaalinen yrittäjyys*. Helsinki: Stakes, 2004
- REDAKTIONSKOMMITÉÉ: Alström, Annika & Buch, Ulla-Britta & Habermann, Ulla & Nylund, Marianne & Olsen, Bennedichte R. & Sigurdaarsdóttir, Sigurveig H. (red.): *Frivilligt arbete, forskning och förmedling – en nordisk konferens i Reykjavik augusti 1998*. NOPUS-rapport 1999: 13. Göteborg 1999
- SALAMON, LESTER M.: Der dritte Sektor im internationalen Vergleich. Zusammenfassende Ergebnisse des Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project. S. 29–56. In: Priller, Eckhard & Zimmer, Annette (Hrsg.): *Der Dritte Sektor International. Mehr Markt – Weniger Staat?* Berlin: Edition Stigma, 2001
- SCHMID, JOSEF: Wohlfahrtsverbände in modernen Wohlfahrtsstaaten: Soziale Dienste in historisch-vergleichender Perspektive. Opladen: Leske + Budrich, 1996
- SIISIÄINEN, MARTTI: Vuoden 1997 yhdistykset. Teoksessa: Hänninen, Sakari & Kangas, Anita & Siisiäinen, Martti (toim.): *Mitä yhdistykset välittävät*. Tutkimuskohteena kolmas sektori. Jyväskylä: Atena-Kustannus Oy, 2003
- SIVESIND, KARL HENRIK & LORENTZEN, HÅKON & SELLE, PER & WOLLEBÆK, DAG: *The Voluntary Sector in Norway – Composition, Changes, and Causes*. Oslo: Institute for Social Research, 2002
- SÄRKELÄ, RIITTA & VUORINEN, MARJA & PELTOSALMI, JUHA: *Sosiaali- ja terveystalouden mahdollisuudet palvelujen ja tuen tuottamisessa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry., 2005
- WIJKSTRÖM, FILIP: Neuer Schwerpunkt oder neue Rolle? Der Schwedische Nonprofit-Sektor in der 90er Jahren. S. 77–99. In: Priller, Eckhard & Zimmer, Annette (Hrsg.): *Der Dritte Sektor International. Mehr Markt – Weniger Staat?* Berlin: Edition Stigma, 2001
- ZIMMER, ANNETTE: Civil Society Organisations in Central and Eastern European Countries: Introduction and Terminology. P. 11–27. In: Zimmer, Annette & Priller, Eckhard (eds): *Future of Civic Society. Making Central European Nonprofit-Organisations Work*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 2004
- ZIMMER, ANNETTE & PRILLER, ECKHARD (eds): *Future of Civic Society. Making Central European Nonprofit-Organisations Work*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2004
- YEUNG, ANNE BIRGITTA: *Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta?* Helsinki: Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry., 2002.